

„Telekunyhók” a vidék fejlesztéséért

Izgalmas szakirodalmi szemlét adott közre Kovács Emőke főszerkesztésében a KMK. A „Telekunyhók” a vidék fejlesztéséért (*Hogyan építsünk tájékoztató állomást?*) című, illetve alcímű kiadvány nem kevesebbre vállalkozik, mint hogy bemutasson egy Magyarországon még teljesen ismeretlen, de Európa nyugati felén már rohamosan terjedő intézményt. A megismertetés mellett fontos szempontja volt a kötet összeállítóinak, hogy „idehaza a talajukat, a központi támogatást vesztett könyvtáraknak, művelődési házaknak” nyújtsanak ötleteket a profilváltáshoz.

De mi is a „telekunyhó”, ami hozzájárulhat napjaink átalakuló Magyarországon a könyvtárak új feladatkörének kialakításához? A „telecottage” kifejezés szerencsés magyarítása jól utal az intézmény lényegére: a modern információközvetítő eszközökkel (számítógép, videotex, teletex) felszerelt, vidéken, elsősorban elmaradt régióban létesített információközpont. Elsődleges célja, hogy hozzájárulhasson az információs hátrányok felszámolásához, az elzárt helyeken élők is bekapcsolódhassanak a világ kulturális vérkeringésébe. Az intézmény megismerteti az ott élőket ezekkel az eszközökkel, segít legkülönbözőbb problémáik megoldásában és tevékeny formálója lehet a helyi demokráciának az információs esélyegyenlőség megteremtésével. A „telekunyhó” kifejezés tehát egyszerre utal a korszerű információs eszközökre és arra, hogy mindezek emberléptékű környezetben működnek.

Az első telekunyhók a 80-as évek közepén létesültek és gyorsan terjed-

tek. Svédországból indult útjára a mozgalom, ma már szerte Európában megtalálhatók, sőt, nemzetközi szervezete is megalakult. Az eltelt néhány év alatt különböző formákban, de lényegében azonos célokkal működnek a telekunyhók, a legtöbb Finnországban. Nem véletlenül. A nagy kiterjedésű, ám viszonylag gyér népességű ország északi területein ez az intézmény biztosíthatja a helyi lakosság számára a belépést a nagyvilágba, az információk megszerzését a legkülönbözőbb célokra. A telekunyhók nyilvánosak, mindenki számára nyitottak, használatuk térítéshez kötött, de nem a nyereség a cél, hanem a szolgáltatás, ezért általában önköltségi árakat számítanak fel. Szolgáltatásaival számos, már régóta működő intézmény tevékenységével hozható kapcsolatba, így a könyvtárral, az iskolával vagy éppen a postahivatallal. A finn tapasztalatok alapján úgy tűnik, hogy legcélszerűbb a könyvtárakkal közösen működtetni a telekunyhókat, hiszen – az ottani helyzetből kiindulva – „vétek lenne külön új számítógépes hálózatot kialakítani, amikor a könyvtárak zömét már bekapcsolták az adatátviteli hálózatokba.”

A kötet legizgalmasabb része a magyarországi bevezetés lehetőségeit latolgató fejezet, Kovács Emőke írása. A szerző maga is hangsúlyozza: „Tudjuk, hogy a mozgalom eredeti célkitűzését túlon túl is tágan értelmezzük, de úgy gondoljuk, hogy hazánkban nagyon sok területen van lemaradásunk, ezért nem tudunk ellenállni a kísértésnek, hogy ezekkel ne hozzuk összefüggésbe a telekunyhókat, mint egy lehetséges megoldásnak a gondolatát.” Első ránézésre kétségtelenül

kissé parttalannak tűnik a telekunyhó lehetséges hazai alkalmazhatósága, hiszen a közhasznú információ immár működő szolgáltatásától a vállalkozók (ipari, kereskedelmi, agrár) információellátásán át a távoktatásig, a szabad művelődésig ível a javaslat, de szerepe lehet a telekunyhónak a munkanélküliség leküzdésében, a falusi turizmus fellendítésében, az 1996-os világiállítás előkészítésében vagy a hátrányos helyzetűek segítésében. Némi találékonyssággal nyilván még bővíteni is lehetne a listát. Azt hiszem, a telekunyhóban nem csodaszert kell látni – a kötet munkatársai sem annak mutatják be –, hanem olyan intézménynek, amely elsősorban a helyi igényekre ügyelve, azokat kielégítve teheti értékesebbé egy adott közösség életét. A szakirodalmi szemle sem kész receptek gyűjtemé-

nye, hanem közös töprengésre lehetőséget adó tanulmány.

A telekunyhó magyarországi gyors elterjedésében mégis szkeptikus vagyok. Hiszen – mint Kovács Emőke is írja – „... egy telekunyhó berendezése még meglévő épület esetében sem oldható meg kevés pénzből”. De az elmúlt néhány évben oly sokszor voltam kishitű – mint utólag kiderült: indokolatlanul –, hogy remélem most is ez történik, és az alapítványok nemcsak szép számmal léteznek, de a vállalkozó kedvű könyvtáraknak, településeknek elérhetőek is lesznek.

„Telekunyhók” a vidék fejlesztéséért. Hogyan építsünk tájékoztató állomást? Szakirodalmi szemle. Fel szerk. Kovács Emőke, szerk. Kovács Katalin. Közreadja az OSZK KMK. Bp. 1992, OSZK KMK, 85 p.)

Pogány György

Egy műfaj újjáéledése (?)

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei könyvtári minerva

Nemigen mondható, hogy a könyvtári minerva – mint tájékoztatási műfaj – túlságosan népszerű lenne hazánkban. Ezzel a címmel országos összeállítás utoljára 1965-ben jelent meg. S több mint húsz évnek kellett eltelnie, amíg hasonló szerepkörű kiadvány, a Magyarországi könyvtárak címjegyzéke (1986) ismét napvilágot látott. Csak valamelyest javított a helyzeten, hogy időközben egy-két rokonjellegű segédlet is készült: a helyismereti kutatóknak szánt *Berza László-féle* füzet (1981), a Szakirodalmi kalauz (1969) és a tudományos és szakkönyvtárakat ismertető Gyűjtőkori tájékoztató, amelyet szintén 1986-ban adtak ki. Dehát azóta megint elment hét esztendő...

A helyi – megyei, városi – könyv-

tári minervákat tekintve még kedvezőtlenebb a kép. A közművelődési könyvtárak 1973–1989 közötti kiadványait nyilvántartó debreceni jegyzékben és a *Könyvtáros* c. folyóiratnak az új könyvtári kiadványokról tájékoztató rovatában az utóbbi két évtizedből mindössze két megyei összeállításra bukkanhatunk. Mindkettő 1988-ban jelent meg: az egyik a Győr-Sopron, a másik a Szolnok megyei gyűjteményekről – ez is, az is az ott-honi megyei könyvtár gondozásában.

S most, nemrég – 1991-es impreszummal, de valójában 1992-ben – a használók kezébe került egy harmadik kötet is: a *Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei könyvtári minerva*. Ezt is a megyei-városi könyvtár adta ki, és egyik munkatársa, Zselinszky

Lászlóné szerkesztette, állította össze.

Ezen újabb próbálkozás láttán felvetődik a kérdés: *mire is jó egy ilyen helyi könyvtári minerva?* Van-e létjogosultsága az egyébként hiányzó országos minerva mellett? Szerintem a válasz: igen, s ezt a nyíregyházi példa is ékesen bizonyítja. Ennek ismeretében legalább három fontos indokot lehet felhozni e műfaj mellett.

1. Pontos képet ad egy adott hely, jelen esetben *egy megye könyvtárainak mindenkori helyzetéről*. A nyíregyháziak különösen jó érzékkel választották ki az időpontot. A politikai-társadalmi átalakulással, az önkormányzati törvény megszületésével ugyanis 1989–90-ben a magyar könyvtárak történetében lezárult egy korszak. A kiadvány a korszakvégi állapotot tükrözi; más megközelítésben: e korszak dokumentuma, vagyis azt mutatja be, hogy egy megyében hová fejlődött az elmúlt évtizedekben a könyvtárügy. A szabolcs-szatmár-beregi minerva 592 könyvtár (közelebről 279 nyilvános, 309 korlátozottan nyilvános és 4 zárt gyűjtemény) adatait ismerteti, s összegzésül egy négyoldalas táblázatot is hoz. Voltaképpen ennél több, szám szerint 665 tétel sorakozik a kötetben; az eltérés a fiókkönyvtárak és az egyéb utalók miatt van. Az összeállítás alulról építkezik: a könyvtárak adatközléseit vették alapul, ám – szerencsére – az egykori hálózati központok és alközpontok segítségével ellenőrizték a beküldött információkat.

A közölt adatok sokfélék: a könyvtár neve, címe, alapítási éve; a gyűjtőkör (csak a szakkönyvtárak, a felsőoktatási intézmények és a szakiskolák esetében); az állomány, a katalógusok, a részlegek, a szolgáltatások, az igénybevétel lehetősége; a dolgozók száma és a könyvtár vezetője; a technikai berendezés; az irodalom. Vagyis – bár ez sem a bevezetőből, sem a részletes használati útmutatóból nem derül ki – az összeállító figyelembe

vette a vonatkozó szabvány (MSz 3149–77 Könyvtárak és szakirodalmi tájékoztatási intézmények adatait tartalmazó adattárak) előírásait; csupán néhány dolgot mellőzött: a könyvtár nevének fordítása, az országos központi katalógusokban alkalmazott kódjel, a felügyeleti hatóság, a kutatások és a nemzetközi együttműködés, a rövid intézménytörténet.

A szerkezet hagyományos, vagyis követi az országos adattárak belső rendjét: anyagát könyvtártípusonként, a hálózati rendszerhez igazodva csoportosították. A mai követelményekre gondolva kétségkívül jobb lett volna az elsődleges földrajzi tagolás, ám maga a struktúra is kordokumentum: az évtizedeken át preferált, erőltetett hálózati elvet tükrözi. A választott szerkezetből fakadó feszültségeket nagymértékben enyhíti, hogy háromféle mutató is készült: földrajzi, intézményi és gyűjtőköri.

2. A minerva *részben pótolja a helyi könyvtári bibliográfiát*. A nyíregyházi kötet számbaveszi, felsorolja a könyvtárak fontosabb kiadványait és a róluk megjelent közleményeket; igaz, az utóbbiakat csak 1952-től (a nagyobb és régebbi intézmények irodalmát korábbról is regisztrálja). A bevezető szerint 158 könyvtárról írtak a különböző lapokban, ami azt jelenti, hogy a szabolcs-szatmár-beregi könyvtárak jelenléte a hazai sajtó – ezen belül a szakajtó – hasábjain viszonylag elfogadható.

3. Egy-egy ilyen helyi adattár fontos *segédlete* – még inkább *ösztönzője* – lehet a *könyvtártörténeti kutatásoknak*. Már a bibliográfiai hivatkozások is sok ötletet sugallhatnak. Fentebb szó esett arról is, hogy a szabolcs-szatmár-beregi minerva szerkesztője mindenütt igyekszik a könyvtárak alapítási évét közölni; ha ezt nem sikerült pontosan megállapítani, a leltárkönyv első bejegyzésének dátumát tüntették fel. A hajdani járási könyvtáraknál azt is leírták, mikor (mettől-meddig) töltötték be ezt a funkciót,

mikor váltak városi intézménnyé stb. A történeti vizsgálódások számára hasznos lett volna egy kronológiai mutató, legalább a könyvtárak alapításának esztendeiről; ez önmagában nagyon sokat elmondana a hazai könyvtárügyi elképzelések, törekvések helyi megvalósításának menetéről, történetéről.

Bizonyára sok más észrevétel fűzhető még a *Zselinszky Lászlóné* által szerkesztett összeállításhoz, hiszen ki-

ben-kiben eltérő gondolatokat inspirálhat. De talán ennyi is elegendőnek látszik annak igazolására, hogy a *Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei könyvtári minerva* megszületése örvendetes tény: a recenzió elején említett másik két helyi kiadvánnyal együtt jelzi, hogy talán megindul, megindulhat ezen adattár-típus újjáéledése is. (*Móricz Zsigmond Megyei-Városi Könyvtár, Nyíregyháza, 1991 [1992!]* 253 oldal).

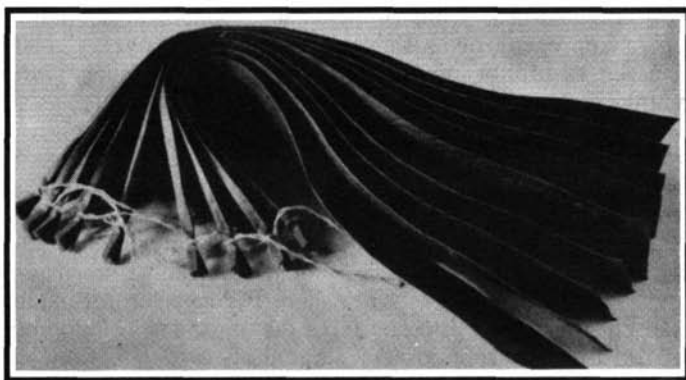
Bényei Miklós

Olvasás és társadalom

A közelmúltban jelent meg az OSZK KMK kiadásában *Gereben Ferenc és Nagy Attila Olvasás és társadalom: Olvasásszociológia, olvasáslélektan, olvasáspedagógia* című szöveggyűjteménye. Nagy várakozás előzte meg a könyvet, ugyanis komoly gondot jelentett az olvasásismeret tanítása, anyagának elsajátíttatása a hallgatókkal, a feldolgozást segítő szakirodalom összegyűjtése és beszerzése.

Az előszóban Nagy Attila tapasztalataira hivatkozik, melyek szerint „az olvasó ember társadalmi arculatáról, az olvasást és a könyvtárhasználatot befolyásoló társadalmi tényezőkről, a mű és az olvasó találkozásáról, a jellegzetes befogadói reakciókról, a szépirodalmi alkotások hatásmechanizmusáról, a mese kiemelkedően fontos szerepéről a gyermek személyiségének fejlődésében, vagy az ún. interakciókban résztvevő, az egymással kapcsolatba kerülő emberekről, illetve a közvetítés mozzanatairól alig esik szó a képzés, a felkészítés folyamán”. Sajnálatos, hogy ez így van, hiszen a különböző képzési formákban tantervi helye van az olvasásismeretnek. Ez a szöveggyűjtemény sem előzmények nélküli: 1979-ben már megjelent egy tankönyv a Bölcsészet-

tudományi Karok és Tanárképző Főiskolák hallgatói számára ugyenezen szerzők munkájaként (harmadik társszerzőségben *Katsányi Sándorral*), *Olvasásismeret* címen. Az asszisztensképzés során 3 féléven keresztül 3×30 órában tanítjuk e tárgyat. Tudomásom szerint ez utóbbi ösztönözte az OSZK KMK-t a jelen szöveggyűjtemény kiadására. Nagy Attila a szerkesztők szándékáról írja az előszóban: „*jegyzetünket a társadalom és az egyén megértésének, megismerésének eszközeként adjuk a leendő könyvtárosok kezébe*”. Érzésem szerint nem egészen egyértelmű, milyen oktatási formában résztvevőknek szánják a kiadványt. A címlapon „*szöveggyűjtemény*” a könyv műfaji megjelölése, s tartalma valóban annak felel meg! Különböző nehézségű, mélységű, megjelenési idejű, felfogású szövegeket kínál olvasásra világos, áttekinthető szerkezetben, bő irodalomjegyzékkel. Külön beszédek címként a frappáns lényegkiemelések, melyek fantáziámozgatók, érzelemkeltők. Egy szöveggyűjteményt nem kell tankönyvként megtanulni, feltételezi a tanárok előadásait, segítségét az anyag feldolgozásában, mégis gyakran úgy érzem, túl magasra

Lévai Jenő (Magyarország)

emelte a mércét a tanulók számára, szinte partnernek tekintve őket a szaktudományban, holott egyes fejezetei (pl. a befogadáslélektan, a személyiségdimenziók változtathatósága stb.) igen nagy erőfeszítés árán érhetőek csak meg szociológiai, pszichológiai, pedagógiai előképzettség nélkül. Az egyetemi, főiskolai hallgatók tanulnak általános pszichológiát, pedagógiát, megismerkedhetnek már korábban a szociológia alapfogalmaival, míg az asszisztensképzésben alapok nélkül néha nagyon keserves az építkezés ilyen magasságokban.

A szöveggyűjtemény szerkezetében megtartották az önként kínálkozó olvasásszociológia – olvasáslélektan – olvasáspedagógia klasszikus hármasságát. E három aspektus azonban a valóságban csak didaktikai célokból választható szét, ezért szerepel több helyen például a befogadás vagy az ízlés, a biblioterápia. Ez a logikai vonalvezetést néha töredezetté teszi, de semmiképpen sem a szerkesztők hibája, hiszen e jelenségeket lehetetlen lineárisan leírni, inkább koncentrikusan vagy egymásba ájtátszó, egymást részben átfedő körökben képzelhetők el.

Nagy Attila és Gereben Ferenc az olvasáskutatás két kiváló személyisége. Az elmúlt évtizedekben csaknem

minden olvasásvizsgálathoz volt köztük. Ők válogatták, szerkesztették és jelentős részben írták is a szöveggyűjteményt. Felhasználták a korábbi *Olvasásismeret* tankönyv ma is korszerű fejezeteit, és bőven válogattak az elmúlt huszonöt év gazdag hazai és külföldi publikációiból. Megtehették, hiszen ezekre az évekre esett a hazai olvasáskutatás felvirágzása, ekkor nőtt meg a kérdések iránt a társadalmi érdeklődés, és még anyagi lehetőségek is voltak nagyszabású empirikus vizsgálatokhoz. Különösen friss és pergő az olvasásszociológiai rész (Gereben Ferenc szerkesztésében), valamint az újabb műbefogadási vizsgálatok (Kamarás István, Lőrincz Judit, Fogarassy Miklós) tapasztalatai. Nagy Attila érdeme, hogy a szöveggyűjtemény mindhárom fejezete megkülönböztetett figyelmet fordít a gyermekekre és fiatalokra. Neki köszönhető az olvasáslélektan fejezet legkiemelkedőbb felfedezése, Bruno Bettelheim könyve: *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek*. E nagy fejezet további megbízható, ma is érvényes megfigyeléseit, vizsgálatait a 70/80-as évekből Halász László, Mérei Ferenc, V. Binet Ágnes írásai közvetítik. Az olvasási készségről szóló fejezetben szívesen tájékoztattam volna a dyslexia és a gyorsolvasás

problamatikájáról, továbbá az illusztráció, a kép, a képregény olvasáslélektanáról, hiszen ez utóbbi mindennapos gondunk és gazdag szakirodalma is van! *Bartos Éva* két szemelvénye a biblioterápia szerepéről a könyvtári munkában jó példa arra, hogyan lehet egyszerre egy kérdés-körben elméletet és gyakorlatot, s közben katartikus élményt is nyújtani.

Az olvasáspedagógiai rész először a különböző olvasástanítási módszerekkel ismerteti meg, majd az olvasási kultúra főbb közvetítői (a család-iskola-könyvtár) tevékenységi területei köré csoportosítja a szerkesztő Nagy Attila az utóbbi évtizedek újszerű és izgalmas módszereit. Ezek bemutatásához segítségül hívja Bettelheimet, Katsányi Sándort, *Winkler Mártát*, *Zsolnai Józsefet*. Az írások többnyire az olvasókkal kapcsolatos egyéni módszereket gyűjtik össze. Ezek hangsúlyozására azért van szükség, mert az utóbbi években egyre inkább bebizonyosodott, hogy ezek az eredményesebbek. Talán mégis színesebb lenne a paletta, ha szó esett volna a csoportos foglalkozásokról, könyvtári órákról is, hiszen e területeknek kiváló művelői vannak, például *Könyves-Tóth Lilla*, *Sáráné Lukácsy Sára*, *Pálné Leinberger Ágota* és más gyakorló gyermekkönyvtárosok. Nagy örömmel olvastam viszont az olvasótáborokról, amelyek már nemcsak kísérletek, hanem a tapasztalatok gazdag tárházát kínálják. Hasznosak, érdekesek és további kísérletezésekre ösztönöznek az *Elvesztett és megragadott lehetőségek*, Nagy Attila esettanulmányai. Katsányi Sándor azokat az ideákat vette számba, melyek az elmúlt évtizedekben a közművelődési könyvtárosokat mozgatták. Összegzése könyvtárhasználók és könyvtárosok számára egyaránt elfogadható, követhető mintát kínál, a „segítőkéz embertárs” szerepét.

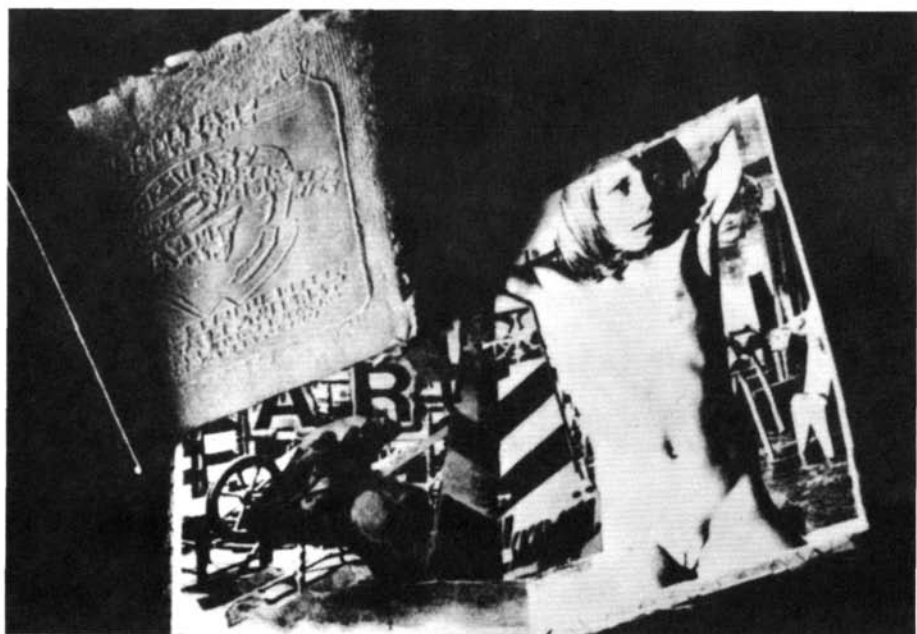
Az egyes fejezetek, helyenként szemelvények végén jegyzeteket, hivat-

kozott irodalmat találunk. Ha a közölt szemelvények, a hivatkozott jegyzetek és a felhasznált irodalmak bibliográfiai adatait összedolgozták volna, akkor kiváló tükre lehetne az olvasásismeret problémakörének: látnátna a kutatók és publikálók körét, az egyes témák és problémák gyakoriságát, s a megjelenés idejéből azt, mikor melyik szakterület állt előtérben. Persze jelen formájában is változhat a gazdag irodalomból, aki referátumot, évfolyam vagy záródolgozatot készül írni egy-egy témából. (Feltevéve, ha hozzájut a hivatkozott könyvekhez és cikkekhez, mert e téren szomorú tapasztalataink vannak még a megyei könyvtárak szintjén is.)

A szöveggyűjtemény technikai előállításáról is hadd szóljak néhány szót. Jölesett a megszokottnál nagyobb betűfokozat a sok olvasástól, kötelező irodalomtól elfáradt szemnek. A korrekktúra azonban sokkal több gondosságot igényelt volna: nemcsak a sajtóhibákra, betűtívesztésekre, rossz gépi választásokra gondolok, hanem a felcserélődött számozású oldalakra pl. a 158–161. között, vagy a félbehagyott bekezdésre a 158. oldal 3. sora után. A borítófedél az első szétnyitáskor levált a könyvtestről. A szöveggyűjtemény ára 400 Ft! Bizonyára nem lehetett olcsóbban előállítani, mégis nagyon sok. Drága a könyvtáraknak, ahol a tanulókra való tekintettel több példányban kellene beszerezni, nem is szólva a hallgatókról, a leendő és gyakorló könyvtárosokról, akik szintén szívesen megvennék! Mégis ajánlom figyelmükbe, figyelmünkbe ezt a hasznos, színvonalas oktatási, önképzési és továbbképzési segédeszközt, szakmai olvasmányt. Az OSZK-KMK Oktatási Osztályán kapható.

(*Nagy Attila-Gereben Ferenc: Olvasás és társadalom: olvasásszociológia, olvasáslélektan, olvasáspedagógia. Szöveggyűjtemény. Bp.: OSZK-KMK. 1992. 288 p.: ill.: 25 cm.*)

Balogh Ferencné

Pawel Petasz (Lengyelország)

Ingri Egeberg (Norvégia)

